

formalities, the knowledge and understanding of which helped diplomats to respond adequately and navigate correctly in an unfamiliar environment.

Diplomacy does not stand still, it changes in full accordance with the peculiarities of the movement of society along the steps of history. Today's diplomacy is, of course, significantly different from the diplomacy of the Ottoman Empire.

References:

1. Mikhalkevich, G. N., Diplomatic Protocol and Etiquette. Teaching methodical manual. Minsk : BIP-S Plus, 2006. 98 p.
2. Taira Shikhzamanova. The Drahomani Institute in the Ottoman Empire is a bridge between East and West. // Issue 6. Moscow, 2015. P. 61–64.
3. Elias Habesci, The Present State of the Ottoman Empire: Containing a More Accurate and Interesting Account of the Religion, Government, Military Establishment. Manners, Customs, and Amusements, of the Turks Than Any Yet Extant, Including a Particular Description of the Court and Seraglio of the Grand Signor ... R. Baldwin, NO. 47, Pater-Noster Row, 1984. – 443 с.
4. Kemal Çiçek. The Great Ottoman, Turkish Civilisation. Ankara, 2000. 754 с.

БОРОТЬБА ЗА СТВОРЕННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ ПРЕСИ: МЕМУАРИ СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА

Галич О. А.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії і практики журналістської творчості
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Революційні події 1905 року в Російській імперії подарували надії українській інтелігенції нарешті побачити газети та журнали рідною мовою. С. Єфремов у мемуарах «Про дні минулі. Спогади» згадував, що оселя відомого громадського діяча, видавця, публіциста та мецената Є. Чикаленка в Києві об'єднала українську інтелігенцію, котра не гаючись взялася за роботу, щоб налагодити випуск власних україномовних газети та журналу. Учасники зібрань у Є. Чикаленка, зокрема, Б. Грінченко, С. Єфремов, М. Левицький, Є. Смирненко,

В. Леонтович та ін., хотіли розв'язати це питання швидко, буквально за кілька днів. Оголошений 17 жовтня 1905 року царський маніфест нібито надавав їм такі можливості, оскільки згідно цього документа цензура в Росії було скасовано. Насправді все це виявилось ілюзією, цензура й далі існувала, тому видавати україномовні видання не дозволялося.

Оскільки С. Єфремову пропонували очолити газету, він у мемуарах згадував, що йому не хотілося працювати в газеті, особливо бути її редактором. «Більш мене тягло завжди до журналу, і тип місячника здавався мені найкраще до моєї вдачі відповідним» [1, с. 609], – зізнавався він у спогадах. У цьому його підтримував Б. Грінченко: «На нашу спільну думку, газета нам, звичайно, дуже потрібна, але разом для розвитку чисто літературної продукції не менш потрібен і місячник» [1, с. 609]. На пропозицію автора мемуарів, одночасно з газетою «Громадське Слово» домовилися видавати ще й журнал «Нове Життя».

Після чергової дискусії в оселі Є. Чикаленка вирішили, що С. Єфремов буде редактором місячника, а Ф. Матушевський редагуватиме газету. За дорученням українського товариства С. Єфремов підготував програму обох видань. Губернатору були подані необхідні документи на дозвіл видання газети «Громадське Слово» та журналу «Нове Життя». Проте замість дозволу отримали відмову. Підставою став параграф тимчасових правил, який не дозволяв видання, програма яких закликала до зміни існуючого в державі ладу. Такий підхід державних структур до реєстрації пропонованих видань українською мовою обурих ініціаторів: «Чикаленко як видавець обох видань зараз же накатав скаргу на губернатора до сенату» [1, с. 612]. Проте всі розуміли, що розгляд апеляції може затягнутися на роки. І справді, згадував С. Єфремов, «відповідь, і то негативна, прийшла щось 1908 чи 1909 року» [1, с. 612]. З клопотанням про дозвіл на видання газети й журналу вирішили звернутися вдруге, злегка змінивши назви видань: «Громадська Думка» і «Нова Громада».

Скориставшись запрошенням давнього товариша О. Лотоцького, С. Єфремов наприкінці листопада 1905 року приїхав до Петербурга, використавши цю нагоду домогтися дозволу на українські видання: «Політична «весна» з її солодкими словами та обіцянками давала деяку надію, що врешті українське видання періодичне зможе з'явитися в світ» [1, с. 559].

Спогади С. Єфремова розкривають його діяльність, спрямовану на досягнення дозволу на українській видання: «Зараз по приїзді я навідався до міністерства внутрішніх справ і записав[ся] на прийом до міністра кн[язя] [Св]ятополка-Мирського, щоб подати йому прохання

про дозвіл українського періодичного видання» [1, с. 560]. Далі мемуарист згадує свою розмову з всесильним міністром, намагаючись якомога точніше передати всі деталі діалогу: «Чем могу служить? – почув я стереотипне запитання.

– Я обертаюсь до вас, ваше с[іятель]ство, з проханням дозволити видання журналу українською мовою, – проказав я коротко.

Він глянув на мене, видимо здивований.

– Але ж це забороняє закон, – стиха проказав він, ніби вагаючись.

– Ні, – одказав я, – такого закону немає й не було ніколи. Були адміністративні заборони і цілком од вас, ваше с[іятель]ство, залежить їх скасувати.

– Ну, добре... – знов завагався міністр. – Я побалакаю... пораджуся з начальником «Главного управления по делам печати» і тоді дам відповідь. У вас прохання на письмі є?

Я подав йому мотивоване прохання з програмою журналу та всіма документами, яких вимагав устав цензурний, і зрозумів, що аудієнцію скінчено. Вернувшись додому, я записав був цю розмову» [1, с. 561].

З розмови з міністром С. Єфремов зробив висновок, що той нічого не тямить в українських справах і хоче перекласти рішення на керівника «Главного управления по делам печати» професора Зверева. Почекавши тиждень, С. Єфремов пішов на прийом до цього чиновника. «Зверев приймав без всякої вже пишноти й запрохав мене до кабінету, де сидів за величезним столом.

– Чем могу служить? – запитав і він, подаючи мені руку й запрохуючи сідати.

Я пояснив.

– Так, я вже знаю... Ваше прохання у мене. Бачите...

І Зверев почав досить довгу рацію про те, що він, власне, нічого не має проти української преси, але ж... політичні обставини..., сепаратизм..., галицька мова...» [1, с. 562].

Після п'ятнадцятихвилинної розмови чиновник пообіцяв розглянути справу. Проте якоїсь надії на успіх у словах Зверева С. Єфремов не відчув. Він ще відвідав графа Милорадовича, до якого мав рекомендаційного листа, щоб той посприяв успіху справи. Граф пообіцяв поговорити з чиновником.

Врешті-решт справа вирішилася, хоча, можливо, клопотання С. Єфремова не мали до цього жодного відношення. Перед Новим 1906 роком В. Леонтович отримав дозвіл на видання «Громадської Думки» і «Нової Громади».

Вирішили перше число газети видати 31 грудня 1905 року. Редагували нове видання гуртом, статті читали вголос, шліфуючи різноманітні технічні деталі. Підготовка першого числа україномовної

газети сприймалася в колективі як свято. Після різдвяних свят С. Єфремов отримав відбиток першого випуску газети, йому хотілося власними зусиллями відкоректувати статті до першого числа», що він і зробив, і «справді перше число «Громадської Думки» таки вийшло 31 грудня» [1, с. 613], щоправда вже без участі С. Єфремова. 29 грудня 1905 року він був заарештований. Мемуари відображають епізод про підготовку номера, коли їхній автор перед арештом у себе вдома читав коректу першого числа «Громадської Думки». Зокрема, він ще встиг виправити власну вступну статтю, фейлетон В. Самійленка, статтю М. Грушевського і, навіть, «написав вступну на новорічне число» [1, с. 620]. А коли пізно вночі ліг відпочивати, то з'явилися жандарми й відправили до в'язниці.

Перебуваючи в тюрмі, С. Єфремов наполегливо працював, написавши декілька статей і фейлетонів до газети. Його охоплювала радість від виходу «Громадської Думки», але нервувало те, що перше число поліція конфіскувала, а «друге, з того страху, вийшло таке бліде, без статтів» [1, с. 626].

«Громадська Думка», до виходу якої мав безпосереднє відношення С. Єфремов, стала першою щоденною українськомовною громадсько-політичною і культурно-просвітницькою газетою, яка виходила в Києві з 31 грудня 1905 до 18 серпня 1906 року. Після чергового жандармського обшуку вона була заборонена тодішньою владою. Спадкоємицею «Громадської Думки» стала газета «Рада», яка виходила в Києві з 1906 до 1914 року. Її редактором був все той же Ф. Матушевський. Поки С. Єфремов перебував у ув'язненні вдалося налагодити випуск літературно-наукового щомісячного журналу «Нова Громада». Він виходив у Києві протягом 1906 року (вийшло 12 номерів). Серед редакторів поруч з В. Леонтовичем та Є. Чикаленком значилося й ім'я С. Єфремова.

Література:

1. Єфремов С. Щоденник. Про дні минулі (спогади). Київ : Темпора, 2011. 792 с.